

безумовною. Вчителю слід упроваджувати в практику ситуативні завдання, враховуючи основні рекомендації. Аналіз ситуативних завдань на уроках української мови слід продовжити на прикладах їх використання в окремих класах, під час вивчення окремих тем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гершунский Б.С. Педагогическая прогностика: Методология, теория, практика. – К.: Вища школа, 1986. – 200 с.
2. Иваницкая Г.М., Шелехова Г.Т. Теория речевой деятельности и ситуативные упражнения // Русский язык в школе. – 1991. – №3. – С.47-51.
3. Капинос В.И., Сергеева Н.Н., Соловейчик М.С. Развитие речи: теория и практика обучения (5-7 классы). – М.: Просвещение, 1991. – 342 с.
4. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. – М.: Педагогика, 1972. – 168 с.
5. Моделирование педагогических ситуаций (под ред. Ю.Н.Кулюткина и Г.С.Сухобской). – М., 1981. – 119 с.
6. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
7. Пентилюк М. І. Текст як основа формування риторичних умінь і навичок учнів // Українська мова і література в школі. – 2008. – №1. – С. 2-7.
8. Уман А.И. О социальной сущности учебных заданий // Новые исследования в педагогических науках. – 1989. – №2. – С.27-30.
9. Учебный материал и учебные ситуации: Психологические аспекты (под ред. Г.С.Костюка, Г.А.Балла) – К., 1986. – 143 с.

Шевцова Л.С.

СИТУАТИВНІ ЗАДАНИЯ НА УРОКАХ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена актуальной проблеме активизации познавательной деятельности учащихся путем использования ситуативных заданий на уроках украинского языка.

Ключевые слова: ситуативное задание, активизация познавательной деятельности учащихся, моделирование педагогических ситуаций.

Shevtsova L.S.

SITUATIONAL TASKS AT THE UKRAINIAN LESSONS

The article focuses on the topical problem of stimulating pupils' cognitive activity by means of situational tasks at the Ukrainian lessons.

Key words: situational task, stimulation of pupils' cognitive activity, simulating pedagogical situations.

УДК 37.032

Яремчук Н.С.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК ГОВОРІННЯ УЧНІВ 5 – 6 КЛАСІВ

У статті проаналізовано лінгводидактичний аспект удосконалення навичок продукування усних висловлювань школярів з метою спілкування, враховуючи особливості ініціативних мовленнєвих дій.

Ключові слова: говоріння, закономірності, принципи, методи, прийоми й засоби.

Удосконалення навичок говоріння залежить від системної організації навчального процесу, в основі якого чітко окреслена технологія застосування методів, прийомів та засобів, що ґрунтуються на нових досягненнях лінгводидактики (О.Біляєв, Є.Голобородько,

С.Караман, Т.Ладиженська, М.Пентилюк, К.Плиско, М.Стельмахович, Г.Шелехова), посилання на загальнодидактичні й методичні принципи навчання.

Важливою умовою ефективності методичної системи виступає виявлення закономірностей, які потрібно враховувати педагогу в організації навчального процесу. Серед закономірностей, визначених М.Пентилюк [1, с.30], нами виділено ті закономірності навчання і засвоєння рідної мови, що допомогли створити методичну систему вдосконалення навичок говоріння учнів 5-6 класів: розуміння семантики мовних одиниць; здатність засвоювати норму літературної мови; випереджальний розвиток усного мовлення; залежність мовленнєвих умінь і навичок від знань граматики і словникового складу мови. Розглянемо їх. Продуктування мовлення потребує від учнів умінь вільно оперувати мовними засобами під час створення власних висловлювань, доречно добирати й вільно замінювати слова з метою уточнення смислу висловлення, створення його образності, виразності, стилістичної і комунікативної доцільності. Проте недостатня увага вчителів до семантизації незрозумілих учням слів, зведення роботи над словом до з'ясування його значення, недостатня активізація слів у мовленні учнів засвідчують гостру потребу оволодіння семантикою мовних одиниць, їх використання у висловлюваннях різних типів, стилів і жанрів мовлення, що, на думку Н.Бондаренко, має відбуватися “в процесі роботи над усіма аспектами слова, комплексного вивчення всіх мовних рівнів під час виконання різноманітних вправ – лексико-семантичних, лексико-граматичних, лексико-стилістичних, орфографічних та інших, а також у процесі опанування форм і видів мовленнєвої діяльності на всіх етапах навчання” [2, с.9]. Відомо, що під час говоріння “думка мовця кодується за допомогою акустичних комплексів – слів, словосполучень, речень, які вимовляються і звучать” [3, с.72]. Тому необхідно дотримуватися фонетичних, орфоепічних, лексичних, синтаксичних та інших норм, які дозволяють формулювати думку, використовуючи найточніші (семантично), доцільні (стилістично, ситуативно) вербальні одиниці. Загальновідома закономірність засвоєння мовлення – випереджальне оволодіння усною його формою – націлює на організацію навчальної діяльності, у процесі якої усні види робіт будуть передувати письмовим. Збагачення мовлення школярів лексичними й граматичними засобами здійснюються не лише з метою сформулювати точне, виразне мовлення, але й навчити вибирати найбільш доцільні для кожного випадку мовні засоби, а різні умови й цілі спілкування вимагають різноманітних засобів мовленнєвого вираження. Збагачення мовлення учнів дає змогу усвідомлювати будь-які відтінки лексичних і граматичних значень слів, словоформ, конструкцій, а також їх стилістичні особливості й сфери використання. Відтак урахування закономірностей процесу мовлення, зокрема говоріння, забезпечить ґрунтовне засвоєння знань та мовленнєву підготовку.

Удосконалення навичок говоріння повинно ґрунтуватися на загальнодидактичних і специфічних принципах, під якими розуміють “своєрідні правила діяльності, шляхи взаємодії вчителя й учнів, вихідні положення, на яких ґрунтується зміст навчання, використання методів і прийомів, побудови системи вправ, підготовки й проведення уроків української мови” [1, с.37]. До загальнодидактичних принципів, що визначають увесь процес удосконалення навичок говоріння, відносимо принцип науковості, систематичності й послідовності, наступності та перспективності, зв'язку теорії з практикою, наочності, усвідомленості й доступності викладу. Серед них особливе місце посідає принцип науковості, що “вказує на необхідність подавати учням лише науково достовірні знання, які не суперечать сучасній лінгвістичній науці” [3, с.185], передбачає відповідність змісту шкільного курсу лінгвістичній науці, її фактам, поняттям, теорії, структурі. Учням повідомляються дані сучасної науки про особливості говоріння як виду мовленнєвої діяльності, процесу породження мовлення. Принцип систематичності й послідовності виявляється у взаємозв'язку засвоєних явищ, у певній послідовності їх подання, а також передбачає установа зв'язків між засвоєним і новим матеріалом на аспектних уроках та уроках розвитку комунікативних умінь і навичок. Доступність навчання, зумовлена віковими особливостями школярів, забезпечує відбір дидактичного матеріалу з урахуванням їх

підготовленості до сприйняття і засвоєння знань з мови, а також передбачає перехід від елементарного до складнішого. У підлітковому віці зростає здатність до абстрактного й формального мислення, проте конкретно-образні компоненти продовжують відігравати роль у структурі мислення. У цьому випадку набуває значущості принцип наочності, “суть якого визначається такою організацією уроку, яка забезпечує засвоєння учнями уявлень і понять на підставі їх живого, безпосереднього споглядання і сприйняття” [3, с.184]. Використання різних видів наочності сприяє інтелектуальному та емоційному розвитку, полегшує розуміння й засвоєння мовленнєвих понять, допомагає всебічному гармонійному розвитку особистості. З метою вдосконалення навичок говоріння необхідно виділити принципи наступності й перспективності. На важливість принципу наступності, що спрямовує увагу вчителя на врахування логіки предмета і його окремих розділів, на необхідність опори на попереднє під час вивчення нового, указують не тільки методисти (А.Ляшкевич, М.Пентилюк, Г.Шелехова та ін.), а й психологи (О.Алфьоров, Г.Костюк, Р.Немов та ін.), адже в підлітковому віці розвиток відбувається шляхом нарощування змісту та об’єму, стає плановим, послідовним, умисним, усебічним. Природна вікова допитливість підлітків, інтелектуальна активність, бажання пізнати нове створюють умови не тільки для засвоєння учнями певного матеріалу, а й для зв’язку з тим матеріалом, що вивчатиметься пізніше, що дозволяє розглядати виучуване ширше, створює базу для міцного засвоєння наступних тем і розділів і забезпечується опорою на принцип перспективності. В удосконаленні навичок говоріння важливу роль відіграє принцип зв’язку теорії з практикою, який зумовлює необхідність засвоєння учнями основ мовознавчої науки, щоб навчитися добре володіти усним мовленням, бути орфоепічно й стилістично грамотними. Принцип усвідомленості означає, що навчання говоріння відбувається успішніше, якщо підлітки усвідомлюють значення комунікативно-мовленнєвих дій для вдосконалення усного процесу комунікації. На основі закономірностей розвитку мовлення учнів Л.Федоренко виділяє такі методичні принципи: спостереження над матерією мови; фізичне тренування органів мовлення; розуміння семантики та одночасний розвиток лексичних і граматичних навичок; вироблення навичок виразного мовлення; розвиток мовного чуття; випереджальний розвиток усного мовлення [4, с.35]. Для нашого дослідження важливим є висновок, що з розумінням семантики та одночасним розвитком лексичних і граматичних навичок формуються способи виразності мовлення, що дозволяють учням відчувати, як відображається в мові внутрішній світ людини, як людина виражає почуття. Н.Пашковська визначила такі принципи для розвитку навичок говоріння: мовленнєва спрямованість; мовленнєва індивідуалізація; принцип функціональності; принцип ситуативності; принцип новизни [5, с.87]. Виокремлюємо принцип ситуативності, на основі якого, на думку Є.Мельника, має здійснюватися навчання говоріння, оскільки породженню мовленнєвого акту передують формування мотиву його здійснення і мовленнєві наміри мовця, що враховують цілий комплекс моментів: інформація про партнера, ціль, місце, предмет і час висловлень [6]. У зв’язку з цим для навчання говоріння, як зауважує вчений, мовленнєвий матеріал необхідно “організувати” навколо ситуацій, в умовах яких мовець програмує висловлювання й прогнозує мовленнєві дії співрозмовника. Навчання говоріння базується і на запропонованих М.Стельмаховичем принципах емоційності, що допомагає підліткови створювати висловлювання на основі “єдності його думки, серця й розуму” [7, с.23], регулювати психічні процеси, та культуровідповідності, що передбачає дотримання лексичних, граматичних і стилістичних норм української літературної мови, а також правильної вимови звуків і вживання нормативних наголосів у словах. Відповідно до принципу культуровідповідності вчитель удосконалює вміння учнів спілкуватися, бути толерантними й коректними в стосунках, володіти діалогічним і монологічним мовленням, дбати про збагачення своєї лексики.

Для ефективного вдосконалення навичок говоріння вважаємо найбільш прийнятною класифікацію методів, що ґрунтується на взаємодії вчителя й учнів з метою навчання діалогічного мовлення, запропоновану Е.Палихатою: методи теоретичного опрацювання

матеріалу: бесіда, розповідь (пояснення) учителя; методи теоретико-практичного навчання діалогування (робота з окремими мовно-мовленнєвими одиницями та їх формами) – це: спостереження, реконструювання, конструювання; методи практичні (робота над створенням діалогічного тексту) – це: продукування діалогів, полілогів (дискусії, диспуту тощо) [8, с.151]. Рівень продукування висловлювань учнів 5-6 класів також можна підвищити шляхом застосування інтерактивних технологій навчання, що сприяють розвитку комунікативних умінь і навичок учнів, їхньої пізнавальної активності: технології колективно-групового навчання (організація роботи в групах учнів, об'єднаних певною метою), технології ситуативного навчання (побудова висловлювань за допомогою залучення учнів до ігрового моделювання ситуацій), технології опрацювання дискусійних питань (обговорення суперечливого питання). Для вдосконалення навичок говоріння учнів 5 – 6 класів не менш важливим є застосування засобів навчання, що, на думку Е. Палихати, повинні: однозначно, оглядово й естетично відображати суттєве; описувати ситуацію спілкування таким чином, щоб співрозмовникам неможливо було не говорити; мати методичну основу; подаватися зрозуміло й доступно; слугувати реалізації мети навчання процесу діалогування; бути науково обґрунтованими; досягати максимально високої методичної ефективності при мінімальних економічних затратах [8, с.157]. Серед запропонованих дослідницею засобів, що сприяють продукуванню висловлювань, виділимо вербальні (штучні ситуації, початкові стимулюючі репліки, тексти); візуальні (діапозитиви, ілюстрації та їхні серії, малюнки, картини, інтерактивна дошка, схеми); вербально-візуальні (моделі діалогічних текстів із навідними завданнями, діалогічні репліки з навідними завданнями, ілюстрації та вербально описані ситуації); аудіовізуальні (магнітофонні записи мовленнєвих висловлювань-монологів, діалогів, трилогів, полілогів, діалогічних єдностей, реплік, платівки, стимулюючі запитання); аудіовізуальні (комп'ютер, звукові кінофільми, діафільми, кодоскоп, відеофільми, відеофрагменти); природні ситуації (життєві ситуації, що дають змогу схвалити, засудити, виправдати під час створення діалогічних (полілогічних) висловлювань з використанням мовно-мовленнєвого матеріалу.

Отже, для розробки системи роботи з удосконалення навичок говоріння передбачаємо взаємодію закономірностей, загальнодидактичних і лінгводидактичних принципів, методів, засобів навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна та ін.]; за ред. М. І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2005. – 400 с.
2. Бондаренко Н. Проблеми словникової роботи на уроках української мови та шляхи їх розв'язань / Н. Бондаренко // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 7. – С. 5 – 11.
3. Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови / Н. М. Захлюпана, І. М. Кочан. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 250 с.
4. Федоренко В. Методичні рекомендації щодо вивчення української (рідної) мови у 2006 – 2007 навчальному році / В. Федоренко, Л. Скуратівський // Дивослово. – 2006. – № 8. – С. 29 – 40.
5. Пашковская Н. Лингводидактические методы обучения русскому языку: [пособ. для учителя] / Н. Пашковская. – К.: Рад. школа, 1996. – 192 с.
6. Мельник Є.Ю. Формування граматичних навичок говоріння в навчанні іншомовного спілкування за інтенсивною методикою на початковому етапі середньої школи: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання (англійська мова)” / Є. Ю. Мельник. – К., 1998. – 16 с.
7. Стельмахович М. Етнопедагогічні основи методики української мови / М. Стельмахович // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 5 – 6. – С. 19 – 23.
8. Палихата Е. Я. Методика навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи: [монографія] / Е. Я. Палихата. – Тернопіль, 2002. – 271 с.

Яремчук Н.С.

*ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАВЫКОВ
ГОВОРЕНИЯ УЧАЩИХСЯ 5-6 КЛАССОВ*

В статье проанализирован лингводидактический аспект совершенствования навыков говорения учащихся с целью общения, принимая во внимание особенности инициативных речевых действий.

Ключевые слова: говорение, закономерности, принципы, методы, приемы и средства.

Yaremchuk N.S.

*LINGVODIDACTIC ASPECTS OF ORAL SKILL IMPROVEMENT OF THE 5-6 GRADE SCHOOL
CHILDREN*

The article analyses a Lingvodidactic aspect of improvement of the students oral skills in the process of communication. Special attention is paid to initiative speaking.

Key words: speaking, consistences, principces, methods, technique.